

УДК 347.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.1.46>

ПУБЛІЧНО-ПРАВОВА ОХОРОНА КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ

Канарик Ю.С.,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри цивільного та господарського права
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: 0000-0003-3222-7827

Канарик Ю.С. Публічно-правова охорона комерційної таємниці.

Проведено ґрунтовний аналіз норм чинного вітчизняного законодавства, які спрямовані на захист відомостей, що становлять комерційну таємницю, під час цивільного, господарського та адміністративного процесів, а також у межах кримінального провадження. Надано визначення поняттю «комерційна таємниця» через аналіз відповідних законодавчих актів України, зокрема розкрито зміст інформації, яка пов'язана з виробництвом, технологічною інформацією, управлінням фінансами, а також іншими аспектами діяльності підприємства, яка не є державною таємницею. Таке розкриття, передача або навіть витік подібної інформації може завдати істотної шкоди законним інтересам підприємства, створюючи реальні ризики для його стабільного функціонування.

У межах дослідження розкрито зміст адміністративної, цивільної, кримінальної та дисциплінарної відповідальності за неправомірне отримання, використання та розголошення комерційної таємниці. Деталізовано підходи, що передбачені українським законодавством, та проаналізовано їхню ефективність з позиції практичного застосування. Значну увагу приділено вивченню міжнародного досвіду в цій сфері: розглянуто публічно-правові механізми охорони комерційної таємниці в зарубіжних країнах, включно з правовим полем Європейського Союзу, з подальшим формулюванням пропозицій щодо вдосконалення українського нормативного масиву.

Крім того, досліджено судову практику розгляду справ щодо розголошення комерційної таємниці, зокрема виявлено наявність значних труднощів у процесі доказування складу правопорушення або злочину. Це зумовлює необхідність подальшого розвитку механізмів збирання та оцінювання доказів у таких справах. У процесі написання статті було проведено системний аналіз чинного українського законодавства щодо особливостей публічно-правової охорони комерційної таємниці.

Для досягнення поставленої мети проаналізовано окремі статті Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, Кодексу законів про працю, Кодексу України про адміністративні правопорушення, а також закони України «Про недобросовісну конкуренцію», «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності». Доведено існування об'єктивної потреби у доповненні зазначених законодавчих актів нормами, що передбачають надійний механізм захисту комерційної таємниці, включаючи чітке встановлення відповідальності за її незаконне розголошення, використання чи отримання.

Ключові слова: комерційна таємниця, Антимонопольний комітет України, судовий захист, недобросовісна конкуренція.

Kanaryk Yu.S. Public-legal protection of trade secrets.

The author conducts a thorough analysis of the provisions of current national legislation aimed at protecting information constituting a trade secret in civil, commercial and administrative proceedings, as well as in criminal proceedings. The author defines the concept of “trade secret” by analyzing the relevant legislative acts of Ukraine, in particular, the content of information related to production, technological information, financial management, and other aspects of the enterprise’s activities that is not a state secret is disclosed. Such disclosure, transfer or even leakage of such information may

cause significant damage to the legitimate interests of the enterprise, creating real risks to its stable functioning.

The study reveals the content of administrative, civil, criminal and disciplinary liability for unlawful acquisition, use and disclosure of trade secrets. The author details the approaches provided for by Ukrainian legislation and analyzes their effectiveness in terms of practical application. Considerable attention is paid to the study of international experience in this area: the author examines public law mechanisms for the protection of trade secrets in foreign countries, including the legal framework of the European Union, with further formulation of proposals for improving the Ukrainian regulatory framework.

In addition, the author examines the court practice of considering cases involving disclosure of trade secrets, and in particular, reveals that there are significant difficulties in proving the elements of an offense or crime. This necessitates further development of mechanisms for collecting and evaluating evidence in such cases. In the course of writing this article, a systematic analysis of the current Ukrainian legislation on the peculiarities of public law protection of trade secrets was carried out.

To achieve this goal, the author analyzes certain articles of the Civil Code of Ukraine, the Commercial Code of Ukraine, the Labor Code, the Code of Ukraine on Administrative Offenses, as well as the Laws of Ukraine “On Unfair Competition”, “On Information”, “On Access to Public Information”, and “On the Basic Principles of State Supervision (Control) in the Field of Economic Activity”. The author proves that there is an objective need to supplement these legislative acts with provisions providing for a reliable mechanism for the protection of trade secrets, including a clear establishment of liability for their unlawful disclosure, use or obtaining.

Key words: trade secret, Antimonopoly Committee of Ukraine, judicial protection, unfair competition.

Постановка проблеми. Одним із найбільш актуальних питань у забезпеченні інформаційної безпеки є охорона права на комерційну таємницю. Тому існує необхідність у відповідному правовому регулюванні, котре буде гарантувати захист інформації, що становить комерційну таємницю, та буде стосуватися як суб’єктів підприємництва, так і органів публічної влади, що здійснюють контроль за охороною комерційної таємниці. Українське законодавство містить прогалини у побудові ефективного механізму контролю за безпекою інформації, що становить комерційну таємницю та її захистом. Основними проблемами та недоліками законодавства є суперечності у положеннях, що регулюють охорону комерційної таємниці, відсутність чіткого визначення поняття «комерційна таємниця» та її відмінності від «ноу-хау» та «конфіденційної інформації», мала кількість правозастосовчої практики, що стосується захисту та встановлення відповідальності за розголошення комерційної таємниці.

Мета дослідження полягає у дослідженні методів захисту від розголошення інформації, що становить комерційну таємницю, визначення особливостей юридичної відповідальності за її порушення та запропонувати шляхи для подальшого реформування публічно-правового захисту права на комерційну таємницю.

Стан опрацювання проблематики. Дослідження проблематики правового регулювання охорони комерційної таємниці стало предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Борсук Н. Я. досліджувала загальні способи захисту права інтелектуальної власності Антимонопольним комітетом України та шляхи покращення заходів щодо дотримання працівниками обов’язку нерозповсюдження комерційної таємниці. Кравченко О.М. проводив дослідження адміністративно-правових засад охорони комерційної таємниці. Кучеренко О.М. здійснив аналіз зарубіжного досвіду захисту інформації, що становить комерційну таємницю та вказував на важливість запозичення міжнародного досвіду у державну політику для вдосконалення захисту права на комерційну таємницю. Світличний О.П. проводив дослідження сучасного законодавства правового регулювання комерційної таємниці.

Виклад основного матеріалу. До комерційної таємниці відносяться відомості, що мають технічний, організаційний, комерційний та виробничий характер. Охорона комерційної таємниці є частиною охорони прав інтелектуальної власності. Тому майновими правами підприємства на захист комерційної таємниці володіє особа, яка визнала інформацію комерційною таємницею, не порушуючи при цьому умов договору. Автор погоджується з думкою О.П. Світличного, що фактичним підґрунтям охорони комерційної таємниці є монополія власника на інформацію, а не юридична монополія її використання [1, с. 68]. Становлення інституту комерційної таємниці

ґрунтується на реформуванні економічної та юридичної сфери українського суспільства, розвитку ринкової економіки і боротьби з недобросовісною конкуренцією.

У ст. 2 Directive 2016/943 of the European Parliament and of the Council of 8 June 2016 on the protection of undisclosed know-how and business information (trade secrets) against their unlawful acquisition, use and disclosure надається поняття «володілець комерційної таємниці», під яким розуміється будь-яка фізична чи юридична особа, яка законно контролює комерційну таємницю [2].

Частиною комерційної таємниці не є наступна інформація: кількість працівників, їх заробітна платня, кількість вакантних робочих місць; податкова звітність; установчі документи підприємства; екологічний фактор роботи підприємства, вплив на забрудненість навколишнього середовища; документи щодо платоспроможності установи.

У Цивільному кодексі України закріплена норма про охорону охорони комерційної таємниці органами державної влади шляхом запобігання недобросовісному комерційному використанню такої інформації або її розголошенню [3].

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» при здійсненні державного контролю органи публічної влади та їх посадові особи повинні зберігати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію суб'єкта господарювання [4].

Необхідність охорони інформації, яка має обмежений доступ (включаючи комерційну таємницю) є важливим критерієм охорони національної безпеки, тому на органи публічної влади покладено відповідальність за збереження такої інформації від її неправомірного використання та розголошення. Виключення становить розголошення комерційної інформації у разі існування загрози для життя населення.

Чинним законодавством України не передбачено змогу отримати компенсацію за порушення комерційної таємниці. У ст. 432 Цивільного кодексу України у випадку неправомірного використання об'єкта інтелектуальної власності до правопорушника без бути застосоване разове грошове стягнення, тоді як відшкодування збитків повністю не передбачено [3]. Проте, порядок та розмір такої компенсації має бути визначений у законодавстві.

Серед заходів щодо збереження комерційної таємниці можна виділити заходи організаційного, юридичного та технічного характеру. Організаційними заходами називають дії суб'єкта, що забезпечують обмеження доступу до комерційної таємниці для працівників та надання доступу лише за наявності спеціального засобу (наприклад, перепустка чи пропуск). До заходів юридичного характеру відносяться створення корпоративних нормативно-правових актів, що регулюватимуть доступ до комерційної таємниці та її охорону, створення документів для працівників підприємств про нерозголошення конфіденційної інформації, підписання трудових договорів з працівниками з передбаченими в них записами про охорону комерційної таємниці підприємства. До заходів технічного характеру відносяться заходи, які створюють перешкоду для несанкціонованого доступу до комерційної таємниці підприємств шляхом встановлення пристроїв для контролю доступу, використання кодів та шифрів.

Автор провів аналіз Кодексу законів про працю України та визначив, що в ньому відсутня передбачена відповідальність працівників за порушення комерційної таємниці.

Відповідальність за розголошення комерційної таємниці працівник може бути встановлена лише на основі локального нормативно-правового документу. Даний документ передбачає згоду працівника на нерозголошення комерційної чи іншої таємниці підприємства протягом його роботи на даному підприємстві, або в інші терміни, визначені у договорі. Задля збереження комерційної таємниці керівник підприємства, установи чи організації повинен надати завірений список відомостей, котрі відносяться до комерційної таємниці. Тому автор визначає існування потреби у доповненні Кодексу законів про працю України статтею, що передбачатиме трудову відповідальність за розголошення комерційної таємниці підприємства.

У Directive 2016/943 of the European Parliament and of the Council of 8 June 2016 on the protection of undisclosed know-how and business information (trade secrets) against their unlawful acquisition, use and disclosure визначаються ознаки законного набуття, використання та розкриття комерційної таємниці, випадки неправомірного набуття та використання комерційної таємниці, винятки та обмеження (art. 3–5). [2] Українське законодавство наразі не містить норм, що регулюють дані питання.

Серед публічних органів влади за захист права на комерційну таємницю відповідає Антимонопольний комітет України. Антимонопольний комітет України – це державний орган, наділений спеціальним статусом, який діє з метою забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності. Комітет діє на основі Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», котрий визначає розголошення комерційної таємниці як один із виявів використання недобросовісної конкуренції (ст. 17). [6]

До органів у складі Антимонопольного комітету України, які розглядають справи про порушення комерційної таємниці відносяться адміністративна колегія територіального відділення, уповноважена особа комітету, адміністративна колегія, та Антимонопольний комітет України як колегіальний орган загалом. Постраждалий суб'єкт може подати заяву до органів Антимонопольного комітету України протягом шести місяців з моменту порушення його прав. Термін розгляду даних справ комітетом може тривати від чотирьох місяців до шести років, що залежить від кількості доказів та складності справи. Відповідно до проведеного дослідження звітів Антимонопольного комітету України, серед справ, розглянутих комітетом до кінця 2024 року лише одна справа стосувалася порушення права на комерційну таємницю, а саме справа № 127-26.4/51-22 про незаконне збирання інформації, що становить комерційну таємницю ПАТ «Науково-виробничий центр «Борщагівський хіміко-фармацевтичний завод» у ПрАТ «Фармацевтична фірма «Дарниця». Проведення було закрито за відсутністю доказів. Автор погоджується з думкою Борсук Н.Я., що практика Антимонопольного комітету України у вирішенні справ про порушення комерційної таємниці недостатньо активна [7, с. 87], проте наголошує на необхідності запровадження інформативних заходів для надання інформації суб'єктам про інструменти протидії порушенню їх прав.

Відповідно до судової форми захисту комерційної таємниці відповідальність за її розповсюдження поділяється на цивільно-правову, адміністративну, дисциплінарну та кримінальну. Цивільно-правова форма відповідальності полягає у відшкодуванні збитків порушником при доведенні існування всіх чинників цивільного правопорушення, тобто наявна протиправна поведінка та спричинені нею збитки. Проте існує проблема щодо справ, де позов стосується упущеної вигоди в результаті розголошення комерційної таємниці, оскільки неможливо довести реальний розмір можливих збитків позивача.

Автор підтримує думку Кравченко О.М. з приводу визначення публічної природи головною рисою адміністративно-правових відносин з охорони комерційної таємниці [8]. Публічна природа характеризується можливістю виникнення правовідносин за ініціативою будь-якої із сторін.

Питання про дисциплінарно-правову форму відповідальності не достатньо розкрито у сучасному законодавстві. Розголошення комерційної таємниці може рахуватись за порушення умов трудового договору, якщо в останньому прописаний перелік інформації, що складає комерційну таємницю. Важливим є не лише захист інтересів власника комерційної таємниці, а й дотримання основних прав працівників, що передбачені у трудовому законодавстві. Після дослідження судової практики автор робить висновок про неефективність такого контролю за розголошенням комерційної таємниці, оскільки в суді в більшості випадків таким доказів виявляється недостатньо для задоволення вимог позивача.

Автор дослідив міжнародний досвід публічно-правового захисту прав на комерційну таємницю. Відповідно до правової системи, захист комерційної таємниці або заснований на судовому захисті права на комерційну таємницю, або входить до складу загальної концепції захисту від недобросовісної конкуренції, або засновується на нормах інституційного законодавства. Згідно з думкою Кучеренко О.М., у сучасному діловому світі високого значення набув захист інформації, що становить комерційну таємницю через розробку нових засобів захисту інформації [9, с. 23].

Щодо Європейського Союзу, то захист комерційної таємниці є конкретизованою правовою галуззю, до складу якої входить широкий спектр справ, тому потрібно встановити баланс між юридичними заходами у правових системах країн-членів Європейського Союзу. Комерційна таємниця трактується як доповнення або альтернатива правам інтелектуальної власності, зокрема, завдяки широкому використанню у творчому процесі на етапах розробки нововведень, до процесів оформлення прав інтелектуальної власності, що веде до інновацій та створення прав інтелектуальної власності. Directive 2016/943 of the European Parliament and of the Council of 8 June 2016 on the protection of undisclosed know-how and business information (trade secrets) against their unlawful acquisition, use and disclosure не містить конкретних критеріїв для встановлення стану таємності комерційної таємниці перед незаконним привласненням або розголошенням. Щодо того, як за-

безпечити правильне дотримання цих критеріїв національними судами та Судом справедливості Європейського Союзу повинно бути розроблені спеціальні рекомендації. Судовий захист права на комерційну таємницю в українському законодавстві не передбачає компенсаційні збитки, тому існує потребу в імplementації норм Directive 2016/943 of the European Parliament and of the Council of 8 June 2016 on the protection of undisclosed know-how and business information (trade secrets) against their unlawful acquisition, use and disclosure.

Науковець О.П. Світличний визначає, що у окремих статтях Особливої частини Кодексу України про адміністративні правопорушення, котрі передбачають адміністративну відповідальність за незаконне використання об'єктів інтелектуальної власності важливою умовою є повторність, яку застосовують для посилення адміністративної відповідальності за повторне вчинення проступків проти інтелектуальної власності [10, с. 152]. Автор наголошує у потребі поширити такі заходи відповідальності і на розголошення інформації, що становлять комерційну таємницю.

До способів охорони комерційної таємниці можна віднести визнання недійсним акту державного органу, згідно з яким власник має передати комерційну таємницю; визнання права на нерозголошення комерційної таємниці або відновлення стану до правопорушення.

Перший спосіб можливий, коли орган публічної влади перевищив свої компетенції відповідно до законодавства, або якщо його дії не відповідають чинному законодавству. Визнання права на комерційну таємницю здійснюється шляхом подання позову при наявності спору про порушення права на комерційну таємницю третьою особою.

Відновлення положень, що були дійсні до правопорушення може бути дієвим лише у тому випадку, якщо особа, котра незаконно отримала дані, що становлять комерційну таємницю не ознайомилась з ними, або не передала для подальшого використання для незаконних дій. За такої умови правопорушник зобов'язується передати назад незаконно отримані відомості та отримати заборону використовувати отриману інформацію у особистих цілях.

Однією із важливих проблем публічно-правового захисту права на комерційну таємницю є відсутність юридичного закріплення прав на комерційну таємницю, відсутність визначення комерційної таємниці з соціального боку, відсутність чітко визначених правових гарантій захисту права на комерційну таємницю з боку держави.

Після підписання та ратифікації Угоди про асоціацію, а також реалізації проголошеного Україною курсу євроінтеграції виникла необхідність у імplementації у законодавство України положень актів законодавства Європейського Союзу. Підходи до імplementації Directive 2016/943 of the European Parliament and of the Council of 8 June 2016 on the protection of undisclosed know-how and business information (trade secrets) against their unlawful acquisition, use and disclosure отримали відображення у Концепції оновлення Цивільного кодексу України 2020 року. До основних напрямків вдосконалення Цивільного кодексу України щодо захисту комерційної таємниці можна віднести: враховувати існуючих досвід країн-членів Європейського Союзу щодо захисту комерційної таємниці; внести зміни до Цивільного кодексу України та профільних законів; враховувати національну практику у застосуванні законодавства щодо захисту права на інтелектуальну власність.

Висновки. Задля забезпечення захисту комерційної таємниці необхідно запровадити нові законодавчо затверджені заходи і способи захисту. Необхідним є удосконалення діючого законодавства, в якому доцільно визначити усі вимоги щодо переліку інформації, яка може становити комерційну таємницю; критерії, які до неї висуваються, відповідальність осіб, винних у розголошенні комерційної таємниці, шляхи правової охорони зазначеної інформації з боку підприємств та інші питання, що стосуються комерційної інформації.

Оновлене законодавство щодо охорони комерційної таємниці повинне визначити системний підхід у правовому регулюванні відносин щодо охорони комерційної таємниці, визначити сутність поняття «комерційної таємниці». Законодавство про захист прав на комерційну таємницю потребує уточнення щодо позовної давності, спеціальних способів захисту прав на комерційну таємницю (передання позивачу документа (об'єкта, матеріалу, субстанції чи електронного файлу), який містить комерційну таємницю; уточнення положень щодо стягнення компенсації та відшкодування збитків тощо).

У випадку неприйняття нового Закону України «Про охорону комерційної таємниці» існуватиме потреба у реформуванні та внесенні змін до чинного законодавства, що забезпечує захист комерційної таємниці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Світличний О.П. Правове регулювання комерційної таємниці як міжгалузевого інституту в системі права та законодавства України. *Право. Людина Довкілля. Науково-практичний журнал*. 2020. Вип. 11. № 4. С. 67–74.
2. Directive (EU) 2016/943 of the European Parliament and of the Council of 8 June 2016 on the protection of undisclosed know-how and business information (trade secrets) against their unlawful acquisition, use and disclosure. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/984_042-16.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
4. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05 квітня 2007 року № 877-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text>.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності: Закон України від 20 березня 2023 року № 2974-IX32. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2974-20>.
6. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07 червня 1996 року № 236/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
7. Борсук Н.Я. Захист інтелектуальної власності від недобросовісної конкуренції органами Антимонопольного комітету України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2021. № 68. С. 86–90. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/253928/251190>.
8. Кравченко О.М. Удосконалення охорони комерційної таємниці та конфіденційної інформації в Україні для інтеграції в європейське бізнес-середовище. *Нове українське право*. № 6. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/378/334>.
9. Кучеренко О.М. Зарубіжний досвід правового захисту комерційної таємниці. *Наукові записки. Серія: Право*. 2020. Вип. 8. С. 21–24. URL: https://cusu.edu.ua/images/nauk_zapiski/pravo/8_spec_2020/21-24.pdf.
10. Світличний О.П., Шморгун В. Кваліфікуючі ознаки незаконного використання засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів та послуг. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 150–154.